

POORTUGAAL NIEUW SPORTCOMPLEX

Een archeologische inventarisatie door middel van grondboringen
in de gemeente Albrandswaard

J.M. Moree

Tekeningen: M.F. Valkhoff

BOORrapporten 201
2004

Bureau Oudheidkundig Onderzoek van Gemeentewerken Rotterdam
Ceintuurbaan 213B
3051 KC Rotterdam

INHOUDSOPGAVE

blz.

1.	INLEIDING	4
2.	DOEL VAN HET ONDERZOEK	5
2.1	Onderzoeksgebied	5
2.2	Geplande werkzaamheden	5
2.3	Aandachtspunten	5
2.4	Doelstellingen	6
3.	ONDERZOEKSMETHODE	7
4.	RESULTATEN	11
4.1	Geologie	11
4.2	Archeologie	12
5.	CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN	13
	LITERATUUR	14
	AFKORTINGEN	15

	Geologie	Klimaat Landschap Vegetatie		Archeologische perioden		
2000				Nieuwe Tijd		
1500	Duinkerke III Tiel III	Subatlantic <i>koeler vochtiger</i>		Late Middeleeuwen B		
1000				Late Middeleeuwen A		
500	Duinkerke II Tiel II			Vroege Middeleeuwen		
0				Romeinse Tijd		
500	Duinkerke I Tiel I			Late IJzertijd		
1000		Subboreaal <i>koeler droger</i>	loofbos	Midden-IJzertijd		
1500	Duinkerke 0 Tiel 0			Vroege IJzertijd		
2000				Late Bronstijd		
2500	Calais IV Gorkum IV			Midden-Bronstijd		
3000				Vroege Bronstijd		
3500	Calais III Gorkum III	Atlanticum <i>warm vochtig</i>		Laat Neolithicum		
4000				Midden-Neolithicum		
4500	Calais II Gorkum II			Vroeg Neolithicum		
5000		Boreaal <i>warmer</i>	den	Mesolithicum		
5500					Preboreaal <i>warmer</i>	berk
6000	Calais I Gorkum I					
6500		Late Dryas <i>kouder</i>	toendra	Laat-Paleolithicum		
7000						
7500						
8000						
8500						
9000						
9500	Kreftenheye	Pleistoceen				

Tijdtabel.

1. INLEIDING

In opdracht van de gemeente Albrandswaard wordt de ontwikkeling van het project Nieuw Sportcomplex archeologisch begeleid door het Bureau Oudheidkundig Onderzoek van Gemeentewerken Rotterdam (BOOR). Het plangebied is weergegeven in afbeeldingen 1 en 2.

Bij de geplande inrichting van het gebied zullen grondwerkzaamheden worden uitgevoerd. Indien archeologische waarden aanwezig zijn, kunnen deze hierbij worden aangetast.

Het plan van aanpak van een archeologische begeleiding bestaat in de regel uit drie fasen:

Fase 1: inventarisatie en waardering van archeologische vindplaatsen;

Fase 2: selectie van behoudenswaardige archeologische vindplaatsen en advisering over het beleid ten aanzien van vindplaatsen;

Fase 3: documentatie van behoudenswaardige, maar niet in situ te handhaven vindplaatsen.

Het voorliggende rapport bevat het verslag van de eerste stap van de archeologische begeleiding van het project Nieuw Sportcomplex: het inventariseren van archeologische waarden in de arealen waar grondwerkzaamheden ten behoeve van de inrichting van het gebied zullen gaan plaatsvinden. De inventarisatie is uitgevoerd door het zetten van grondboringen.

Op basis van de resultaten van de archeologische inventarisatie worden aanbevelingen gedaan ten aanzien van de omgang met de eventueel aanwezige archeologische waarden.

2. DOEL VAN HET ONDERZOEK

2.1 Onderzoeksgebied

Het onderzoeksgebied bevindt zich in het zuidoosten van Poortugaal in de gemeente Albrandswaard.

Het gebied wordt in het noordoosten begrensd door de Albrandswaardseweg, in het noordwesten door de Schroeder van der Kolklaan, in het zuiden door de Albrandswaardsedijk en in het zuidoosten door een watergang die naar het gemaal aan de Albrandswaardsedijk leidt.

De grootte van het plangebied bedraagt 207.330 m².

2.2 Geplande werkzaamheden

Tot het begin van de herfst van 2004 was het plangebied grotendeels in gebruik als akkergrond. In de nabije toekomst zullen in het grootste deel van het gebied sportvelden worden aangelegd. In het westen - tegen de Schroeder van der Kolklaan - is een ecologische zone gepland. Door de aanleg van onder meer waterpartijen zal hier de grootste verstoring van de bodem plaatsvinden; de inrichting van de sportvelden brengt minder diep reikende verstoringen van de ondergrond met zich mee.

2.3 Aandachtspunten

Gedurende een bescheiden bureau-onderzoek zijn voor het plangebied de bestaande relevante gegevens geïnventariseerd, waarbij onder meer is gekeken naar archeologische, geologische en historisch-geografische aspecten. De volgende aandachtspunten zijn voor het plangebied Nieuw Sportcomplex van belang.

- Het plangebied is gelegen in een zone met - volgens Kaart 1.b (archeologische

waarden) van de Cultuurhistorische Hoofdstructuur Zuid-Holland regio Hoeksche Waard/IJsselmonde/Dordrecht (Provincie Zuid-Holland 2002) - een redelijke tot grote kans op de aanwezigheid van archeologische sporen.

- Alhoewel in het plangebied nooit eerder systematisch archeologisch onderzoek is uitgevoerd, waren in het plangebied voor de start van de inventarisatie toch twee archeologische vindplaatsen bekend.

- Vindplaats 19-07 in het noordoosten van het plangebied. Het gaat om een locatie met 12^e/13^e-eeuws materiaal.

- Vindplaats 19-08 in het zuidoosten van het plangebied. Het gaat om een locatie met 17^e-eeuws en jonger materiaal.

- Het plangebied maakte in de Late Middeleeuwen deel uit van de Albrandswaard. Deze polder vormde de kern van de vroegere Hoge Heerlijkheid Albrandswaard en de Kijvelanden. De Albrandswaard komt reeds voor in 1248 en vormde destijds een rondom bedijkt gebied, mogelijk een op zichzelf staand bedijkt eilandje in de Waal.

- Afgaande op de Geologische Kaart van Nederland 1:50.000, Kaartblad Rotterdam Oost (37 O) is de globale opbouw van de bodem in het plangebied als volgt.

De bovenste laag bestaat uit de zandige Afzettingen van Duinkerke III (zie Tijdtabel op bladzijde 3). Dit veronderstelde overstromingsdek rust op een laag veen (Hollandveen).

Plaatselijk bevindt zich tussen het zand en het veen een laag klastisch materiaal dat tot de Afzettingen van Duinkerke I wordt gerekend. Onder het veen bevindt zich een afwisseling van de klastische Afzettingen van Duinkerke 0 en Afzettingen van Calais met veen (Hollandveen).

Alle genoemde holocene klastische afzettingen en veenpakketten worden gerekend tot de Westland Formatie.

- Cartografisch onderzoek levert geen aanwijzingen op voor de aanwezigheid

van archeologische waarden die na de definitieve inpoldering van het gebied kunnen worden gedateerd.

- Op grond van bovenstaande informatie over de bodemopbouw en gegevens verkregen uit het cartografische onderzoek kan de archeologische potentie van het plangebied worden aangegeven.

In het bodemtraject top Afzettingen van Calais - basis Afzettingen van Duinkerke III zijn sporen uit de periode Neolithicum - Late Middeleeuwen te verwachten.

Gelet op onderzoekservaringen elders op IJsselmonde (Barendrecht Carnisselande) moet rekening worden gehouden met de mogelijke aanwezigheid van een middeleeuwse dijk in de ondergrond van het plangebied.

- De ontwikkeling van het plangebied gaat gepaard met grondroerende activiteiten. Dit houdt in dat bij de bouwwerkzaamheden eventueel aanwezige archeologische waarden kunnen worden aangetast.

2.4 Doelstellingen

Op basis van de aandachtspunten zijn de volgende doelstellingen geformuleerd voor de eerste fase van de archeologische begeleiding van het plangebied Poortugaal Nieuw Sportcomplex, de inventarisatie:

- Het in kaart brengen van de opbouw van de bodem van het gebied om daarmee vast te kunnen stellen of hier archeologische vindplaatsen verwacht kunnen worden.
- De omvang en aard van de bekende vindplaatsen 19-07 en 19-08 bepalen.
- Eventuele overige vindplaatsen lokaliseren.
- Indien mogelijk de datering, aard en kwaliteit van alle vindplaatsen bepalen.
- Indien mogelijk op grond hiervan te komen tot een waardering van de vindplaatsen.

De doelstellingen hebben geleid tot het uitvoeren van een veldprospectie in de periode 19 augustus tot en met 1 oktober 2004. De werkzaamheden zijn verricht door de mevrouw L. Takken en de heren R.A. Lelivelt en J.M. Moree (beiden BOOR) en mevrouw C. Schamp en de heer D.E.A. Schiltmans (beiden RAAP).

3. ONDERZOEKSMETHODE

De inventarisatie bestond uit een kartering door middel van grondboringen. Het zetten van grondboringen is een non-destructieve manier van onderzoek om archeologische vindplaatsen te lokaliseren. Benadrukt moet worden dat er ook kleinschalige archeologische verschijnselen zijn die met boringen niet of nauwelijks zijn te traceren, zoals bijvoorbeeld graven of oude perceleringsgreppels. Een archeologische laag is in de boor herkenbaar als een zogenaamde 'vuile' laag. Zo'n archeologische laag kan bijvoorbeeld aardewerk, houtskool en/of bot bevatten. Ook afwijkingen in de reguliere bodemopbouw kunnen een goede indicatie voor menselijke activiteiten in het verleden zijn. Gedurende het boren wordt tevens gelet op de geologische opbouw van de bodem. Inzicht in de bodemopbouw is noodzakelijk om beter te kunnen inschatten waar zich mogelijk archeologische waarden bevinden en om de archeologische potentie van een gebied te bepalen; zo kan er dus gericht archeologisch onderzoek plaatsvinden.

Voor het boren in Poortugaal Nieuw Sportcomplex is gebruik gemaakt van een gutsboor met een binnendiameter van 2,5 cm. In totaal zijn er 139 boringen gezet. De boordiepte bedroeg doorgaans 5 meter; enkele boringen zijn tot een diepte van 7 meter beneden maaiveld gezet, namelijk tot in de top van de Afzettingen van Calais.

Het boorprogramma was als volgt opgebouwd:

- Om een goed beeld te krijgen van de bodemopbouw van het plangebied zijn rondom het terrein boringen gezet. De boorafstand bedroeg in de regel 25 meter. Vanwege de aanwezigheid van een waterleiding in het zuidwesten van het gebied zijn de boringen hier niet

aan de rand, maar ongeveer 25 meter verder naar het oosten geplaatst.

- Ter plaatse van twee bekende vindplaatsen 19-07 en 19-08 zijn boringen gezet om de omvang en aard ervan nader te bepalen. Hiertoe zijn 8 boringen gezet op vindplaats 19-07 en 7 boringen op vindplaats 19-08. De boringen zijn geplaatst in twee raaien met een onderlinge afstand van 12,5 meter.

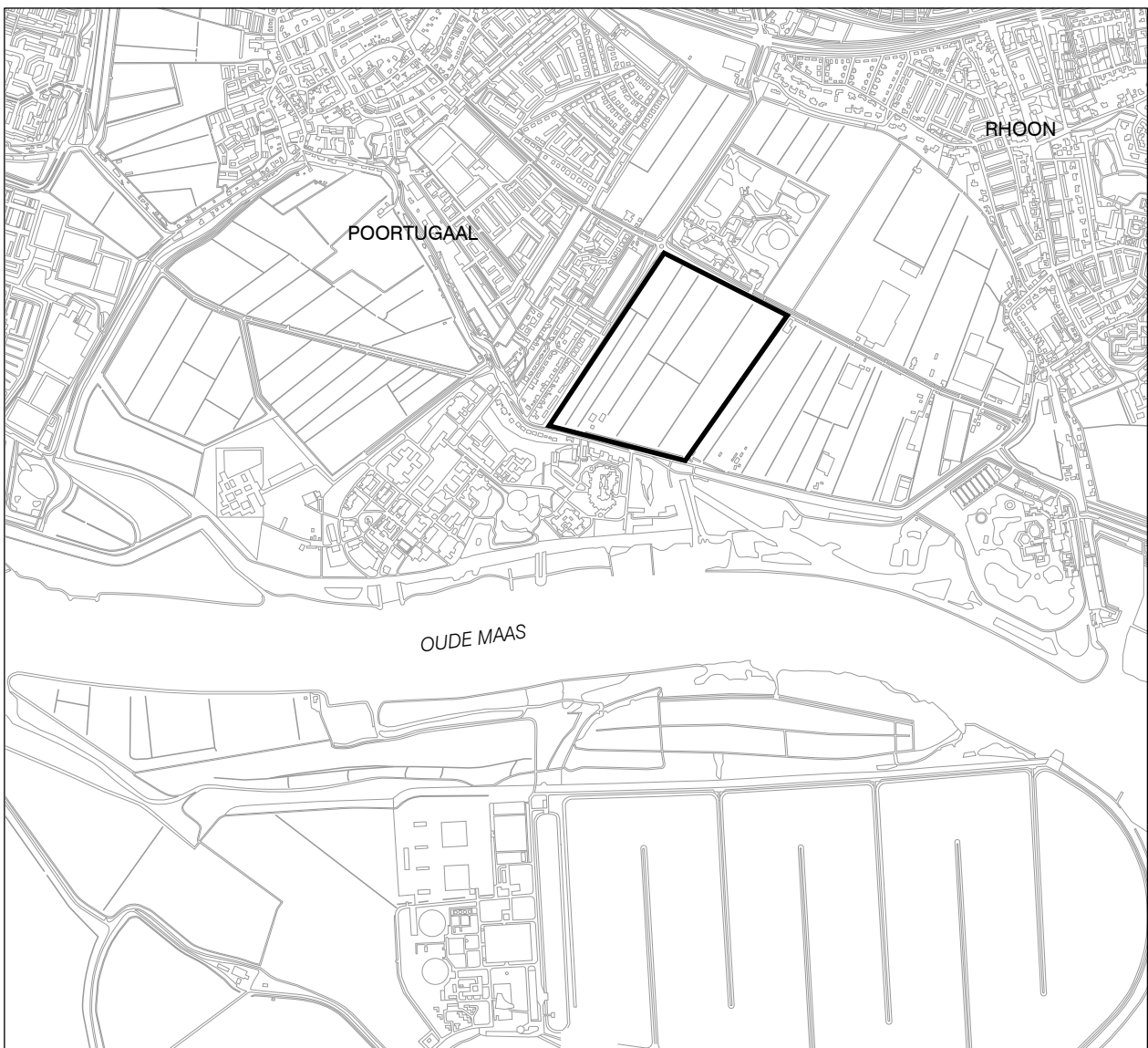
Binnen een raai zijn de boringen gezet op een onderlinge afstand van 12,5 meter.

De boringen zijn zo geplaatst dat de boorpunten binnen een raai verspringen ten opzichte van de ernaast gelegen raai.

- Om de eventuele aanwezigheid van een middeleeuwse dijk in de ondergrond te verifiëren, is een min of meer zuidwest-noordoost gerichte raai boringen gezet in het noordelijke deel van het terrein. De boorafstand bedroeg 20 meter.

- In het westen van het plangebied zijn extra boringen gezet omdat hier de meeste grondroerende activiteiten bij de inrichting ervan zullen plaatsvinden (ecologische zone).

De boorlocaties zijn in het veld ingemeten en ingetekend op een veldkaart. Voor het registreren van de boorprofielen en eventueel aanwezige archeologische indicatoren is gebruik gemaakt van standaard boorformulieren. Tevens is de hoogte ten opzichte van NAP bepaald met behulp van een waterpasinstrument. Een bout op het pand Albrandswaardseweg 83 is gebruikt als NAP-punt. Ook zijn er diverse 'vaste punten' gewaterpast. De locaties en hoogtes hiervan bevinden zich in het archief van BOOR. Voor het registreren van de hoogtes is gebruik gemaakt van standaard waterpasformulieren.

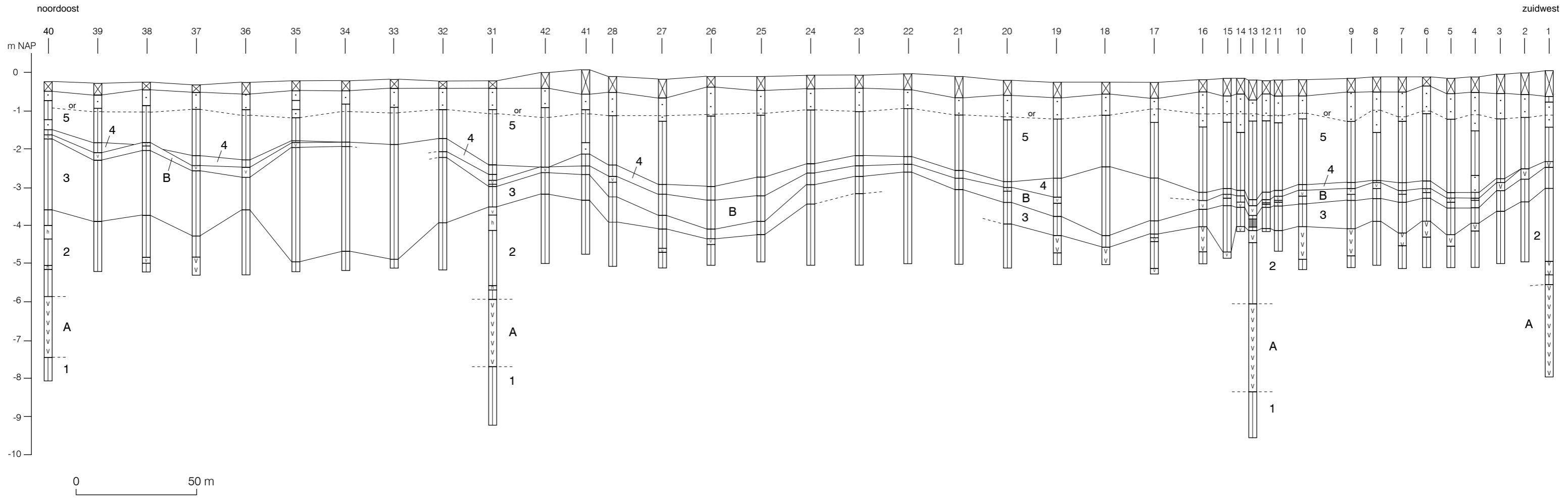
Kaart: Gemeentewerken Rotterdam 2004.

Afb. 1. Ligging van het onderzoeksgebied Poortugaal Nieuw Sportcomplex. Schaal 1:20.000.

Kaart: Gemeentewerken Rotterdam 2004.

Afb. 2. Ligging boorpunten en profiel A-B.

	boorpunt		veen
	bouwvoor		hout
	klei		klei met houtskool
	zand	-or-	oxidatie/reductiegrens

Afb. 3. Profiel A-B. Voor ligging boorpunten zie afbeelding 2.
 Legenda: 1. Klastisch pakket 1; A. Organisch pakket A; 2. Klastisch pakket 2; 3. Klastisch pakket 3;
 B. Organo-klastisch pakket B; 4. Klastisch pakket 4 en 5. Klastisch pakket 5.

4. RESULTATEN

4.1 Geologie

Hieronder volgt een beschrijving van de zeven afzettingseenheden die in het plangebied zijn onderscheiden. In het profiel van afbeelding 3 zijn zij aangegeven. De eenheden worden van onder naar boven beschreven. Voor een nadere toelichting op de ouderdom, klimaat, landschap en archeologische periode wordt verwezen naar de Tijdtabel op bladzijde 3. Op basis van het booronderzoek is het zeer lastig de ouderdom van de verschillende afzettingseenheden aan te geven. Alleen met behulp van C14-dateringen zou hier goed inzicht in kunnen worden verkregen.

Klastisch pakket 1

Van het diepst gelegen klastische pakket is alleen de bovengrens bepaald; de ondergrens is niet vastgesteld. De dikte is dus niet bekend. Het pakket bestaat uit een met riet doorgroeide, humeuze klei. Naar onder verdwijnt het riet, wordt de klei zandiger en komen zandlaagjes voor. De diepst aangeboorde delen van klastisch pakket 1 bestaan uit zand met kleilaagjes. Klastisch pakket 1 wordt gerekend tot de Afzettingen van Calais. Gelet op de diepteligging kan gedacht worden aan de Afzettingen van Calais III.

Organisch pakket A

Op klastisch pakket 1 bevindt zich een veenlaag, waarvan de maximale dikte niet kon worden vastgesteld (boring 1) maar die minimaal 160 cm bedraagt (boring 40). Er is een globale beschrijving van het veen gemaakt. In de regel bestaan de onderste trajecten uit rietveen. Daarboven wisselen trajecten rietveen af met trajecten broekveen. De top van het veen is niet veraard, hetgeen er op wijst dat het veen waarschijnlijk nimmer (goed) ontwaterd

is geweest in het verleden. De grens met het bovenliggende klastisch pakket 2 is geleidelijk.

Het veen van organisch pakket A wordt gerekend tot het Hollandveen.

Klastisch pakket 2

Op organisch pakket A rust een laag klei met een sterk wisselende venigheidsgraad. Deze loopt uiteen van niet venig tot sterk venig. Plaatselijk is de top van klastisch pakket 2 ontwikkeld als een sterk kleiig veen. Zeer voorzichtig kan worden gesuggereerd dat klastisch pakket 2 tot de Afzettingen van Duinkerke 0 kan worden gerekend.

Klastisch pakket 3

Op klastisch pakket 2 rust een laag zeer lichtzandige klei. De basis van de klei is plaatselijk venig. In boring 13 is in de klei enig houtskool aangetroffen (zie paragraaf 4.2). Klastisch pakket 3 kan zeer waarschijnlijk tot de Afzettingen van Duinkerke 1 worden gerekend.

Organo-klastisch pakket B

De opbouw van organo-klastisch pakket B varieert sterk. In het merendeel van de boringen bestaat het pakket uit veen (al of niet kleiig) gecombineerd met trajecten venige klei. Daarnaast zijn er boringen waarin het pakket wordt gevormd door klei met een sterk wisselende venigheidsgraad. Het is niet duidelijk tot welke litho-stratigrafische eenheid het pakket kan worden gerekend.

Klastisch pakket 4

Klastisch pakket 4 wordt gevormd door een enkele decimeters dikke laag klei. De klei is licht humeus en in de regel zeer lichtzandig. Gelet op de resultaten van onderzoeken elders op IJsselmonde (Barendrecht Carnisselande en Albrandswaard Portland) wordt het pakket voorsnog gerekend tot een vroege fase van de Afzettingen van Duinkerke III

Klastisch pakket 5

De top van de natuurlijke sequentie in het gebied wordt gevormd door een minimaal 1,5 meter dik klastisch pakket. De eenheid rust met een erosieve grens op klastisch pakket 4.

De basis van het pakket wordt gevormd door een laag zandige klei waarin bovendien veelvuldig laagjes zand voorkomen. De bovenste trajecten van het pakket bestaan uit zand.

Klastisch pakket 5 wordt geïnterpreteerd als een dek dat zich over een groot gebied uitstrekt. Mogelijk is het gevormd in de periode - 1373 en later - waarin de meer naar het oosten gelegen middeleeuwse Riederwaard overstroomde. Mogelijk had ook de Albrandswaard te leiden van deze inundaties.

Klastisch pakket 5 wordt gerekend tot de Afzettingen van Duinkerke III.

Geroerd pakket (bouwvoor)

De toplaag van de bodem in het plangebied wordt gevormd door een pakket sterk geroerde grond met een dikte tussen 20 en 35 cm: de bouwvoor.

4.2 Archeologie

Gedurende de archeologische inventarisatie van het gebied Poortugaal Nieuw Sportcomplex is enkel in klastisch pakket 3 van boring 13 een laagje met enig houtskool aangetroffen; daarnaast leverden van de overige 138 boringen alleen boring 54 één brokje houtskool (tussen 4,6 en 4,7 meter - NAP) en boring 89 eveneens één brokje houtskool (tussen 3,8 en 3,9 meter - NAP) op. Verder zijn geen archeologische indicatoren in de natuurlijke afzettingen aangetroffen.

In boring 13 is echter geen sprake van een duidelijke vondstlaag. Enkele detailboringen rond boring 13 - met boorafstand van 5 meter - geven

bovendien aan dat het houtskool geen grote verspreiding heeft. Mogelijk gaat het om verspoeld materiaal van antropogene oorsprong; waarschijnlijker echter is dat het hier - evenals bij het houtskool van boringen 54 en 89 - materiaal van natuurlijke oorsprong betreft.

De detailboringen nabij de beide bekende vindplaatsen aan de oostzijde van het plangebied leverden geen extra informatie over de verspreiding van een eventuele vondstlaag binnen het plangebied op. Vindplaats 19-07 bevindt zich zeer waarschijnlijk ten oosten van de watergang, die de oostelijke begrenzing van het plangebied vormt. Ook het materiaal van vindplaats 19-08 dat in 1992 binnen het plangebied is verzameld, is zeer waarschijnlijk van de oostzijde van de watergang afkomstig. Evenals bij vindplaats 19-07 is hier binnen het plangebied geen vondstlaag aangeboord. Op de kadastrale minuut uit het begin van de 19^e eeuw, gemeente Albrandswaard, sectie C, blad 1 (www.dewoonomgeving.nl) is in de nabijheid van vindplaats 19-08, maar buiten het plangebied, een boerderij weergegeven. De archeologische indicatoren die zijn aangetroffen op vindplaats 19-08 in 1992 kunnen naar alle waarschijnlijkheid gekoppeld worden aan deze (inmiddels verdwenen) boerderij. Tijdens het booronderzoek werd op deze plek ook in de slootkant relatief veel puin waargenomen.

Het booronderzoek gaf geen aanwijzingen voor de aanwezigheid van (de resten van) een laat-middeleeuwse dijk in de ondergrond van het plangebied op.

5. CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN

Conclusies

In de periode 19 augustus tot en met 1 oktober 2004 is een archeologische inventarisatie in het plangebied Poortugaal Nieuw Sportcomplex uitgevoerd. Hierbij zijn in geen van de 139 boringen archeologische indicatoren aangetroffen; het in boringen 13, 54 en 89 aangetroffen houtskool is waarschijnlijk van natuurlijke oorsprong. Er zijn verder geen aanwijzingen voor het voorkomen van archeologische waarden in het plangebied.

De archeologica van de bekende vindplaatsen 19-07 en 19-08 bevinden zich naar alle waarschijnlijkheid uitsluitend buiten het plangebied, ten oosten van de watergang die het terrein aan de zuidoost zijde begrensd.

De boringen leverden evenmin aanwijzingen op voor de aanwezigheid in het plangebied van vroegere landschapseenheden die op grond van eerder opgedane onderzoekservaring een grotere archeologische potentie hebben. Hierbij moet gedacht worden aan fossiele kreeklopen, arealen veraard veen en dergelijke.

Voor het terrein van het Nieuwe Sportcomplex ontbreken uit cartografische bronnen aanwijzingen voor de aanwezigheid van archeologische waarden die na de definitieve inpoldering van het gebied kunnen worden gedateerd. De verwachting voor het aantreffen aan of net onder het oppervlak - het bodemtraject waarin de meeste grondroerende activiteiten zullen plaatsvinden bij de inrichting van het plangebied - van dergelijke archeologische waarden is dan ook zeer laag.

Aanbevelingen

Het voorgaande in ogenschouw genomen, is de kans dat bij de grondwerkzaamheden ten behoeve van

de inrichting in het gebied archeologische vindplaatsen worden aangetast zeer gering. Aanbevolen wordt dan ook om af te zien van verdere archeologische begeleiding voorafgaand aan en gedurende de toekomstige inrichting van het plangebied Nieuw Sportcomplex: er behoeven geen voorzieningen behoeven te worden getroffen om archeologische waarden te behouden of te ontzien. Zonder verder archeologisch onderzoek kan worden gestart met de voorgenomen werkzaamheden. Wel dient altijd rekening gehouden te worden met zogenaamde toevalsvondsten. Hiervan dient men de provinciaal archeoloog dan wel het BOOR te informeren. Het BOOR is bereid de gemeente Albrandswaard hierin te adviseren.

LITERATUUR

Berendsen H.J.A. 1998:
De vorming van het land. Inleiding in de geologie en geomorfologie,
Van Gorcum, Assen.

Kruidhof, C.N. 2004: *Rhoon Zuidoost, Een archeologisch inventariserend veldonderzoek door middel van grondboringen in de gemeente Albrandswaard*, Rotterdam (BOORrapporten 172).

Langbroek, M. 2002: *De Rhoonse Baan in Albrandswaard, Een archeologisch vooronderzoek*, Rotterdam (BOORrapporten 102).

Meirsman, E. en F.J.C. Peters 2004: *Vinex-locatie Midden-IJsselmonde, Portland vindplaats 1 (gemeente Albrandswaard), Een waarderend archeologisch onderzoek*, Rotterdam (BOORrapporten 143).

Provincie Zuid-Holland 2002:
Cultuurhistorische Hoofdstructuur Zuid-Holland stadsregio Rijnmond.

Schiltmans, D.E.A. 2003:
Albrandswaard Vinex-locatie Portland, Een aanvulling op eerder archeologisch onderzoek door middel van grondboringen, Rotterdam (BOORrapporten 132).

Schiltmans, D.E.A. en B. Jansen 2003:
Albrandswaard Vinex-locatie Portland, Een archeologische inventarisatie door middel van grondboringen, Rotterdam (BOORrapporten 122).

TNO-NITG 1998: *Geologische Kaart van Nederland, schaal 1:50.000, Blad 37 Oost Rotterdam Oost*, Haarlem.

Top. Bureau 1857: Militaire
Topografische Kaart, Blad 37
(Rotterdam), schaal 1:50.000.

Topografische Dienst 1990: *Grote Provincie-Atlas van Zuid-Holland 1:25:000*, Wolters-Noordhoff bv, Emmen.

AFKORTINGEN

BOOR	Bureau Oudheidkundig Onderzoek van Gemeente- werken Rotterdam
NAP	Normaal Amsterdams Peil